

Sidra Wezot haBeracha (Deut. 33 en 34)

21 Tisjri 5776 / 4 oktober 2015

Deut. 33: 6

Thema: Dat de eerstgeborene leve!

Inleiding

Het loofhuttenfeest nadert zijn einde. Morgen is het slotfeest. Overmorgen het feest van de Tora, Simchat Tora. De laatste woorden van de Tora worden gelezen uit Sidra Wezot haBeracha ('en dit is de zegen'); maar men leest in de synagoge direct door naar Genesis 1; want er is immers geen einde aan de Tora en de vreugde over de Tora.

In 2012 stonden we met deze Sidra stil bij de betekenis van de Tora:

Rabbi Jehosjoea ben Levi: (...) kwam satan en vroeg aan God: Heer der wereld, waar is de Tora?

Hij antwoordde: Ik heb haar aan de aarde gegeven.

Wat viert Israel overmorgen op Simchat Tora? Wat miste satan onmiddellijk toen hij bij God binnenliep, waardoor hij direct naar de Tora vroeg? Hetzelfde wat ik zou missen als ik bij mijn oudste zoon en schoondochter zou binnenlopen en hun kinderen, de vrucht van hun liefde, nergens zou zien.

De Bijbel wijst regelmatig op haar hoge oorsprong. Zij is de Wijsheid die als een kind speelde voor Gods aangezicht. Zij is het Woord dat in den beginne bij God was; een woord van vuur aan Gods rechterhand, zo benoemt Mozes het in onze Sidra.

Deze Tora gaf God mee aan de mensen op aarde; voor onderweg. Die eeuwige Tora, die alle leven creëert, die de zin van de hele schepping en de geschiedenis in zich bergt, die zo nauw met God zelf verbonden is, is ons nabij! De vrucht van Gods liefde. Lichtengel die met ons meegaat. Engel des HEREN. Eeuwig Woord. Dóen wij dat Woord, dan verbindt het ons met God en regent het zegen in ons leven in zielstreken waarvan wij niet weten.

Begin en einde van deze laatste Sidra stelden we al aan de orde (in 2012 en vorige week). Vanmiddag de zegen zelf. En als eerste klinkt de zegen uit de mond van Mozes over Ruben, de eerstgeborene. Daar hebben we het wel eens over gehad in een leerdienst; zij het nog nooit in deze LTE-serie. Dus ik voel me vanmiddag een beetje een rabbi die uit zijn voorraad oude en nieuwe schatten tevoorschijn haalt. Hoe en waar klinkt de naam van Ruben in de Tora, aan het begin en aan het slot?

Onze aanvangstekst:

Dat Ruben leve en niet sterve! (Deut. 33:6a)

De kunstenaar Marc Chagall tekent Ruben en de stam Ruben als een opgaande zon, als het *House of the rising sun*.

Een beeld dat past bij de ligging van het land van Ruben ten Oosten van de Jordaan, rond de berg Nebo. Daarachter gaat de zon op; van daaruit overzie je als vanuit een koninklijke zetel heel het land en alle stammen Israels.

En het is ook een beeld dat past bij de betekenis van een *eerstgeborene* in bijbelse zin. Chagall schrijft de zegen van vader Jakob over Ruben in de zon: 'Ruben, mijn oudste, mijn eersteling!'

'Kijk', roept *Lea* bij zijn geboorte: 'een zoon, een zoon!' Re'oe-ben: zie, een zoon. En al haar hoop en verwachting wordt in deze zoon gepersonifieerd. '*Nobody knows the trouble I have seen*' – maar nú is er een redder, nu zal mijn man van mij houden, nu zal ik liefde kennen.

De vrucht van de liefde zal mijn man toch aan mij binden? Dit is toch ook *zijn* eerstgeborene?!

Ja, werkt het zo?

En wat betekent het om onder zo'n gesternte geboren te worden? Je zult dan die eerstgeborene maar zijn! Hoe moet je dat waarmaken? Hoe moet het volk Israel dat waarmaken, het volk waarover iets dergelijks is geroepen door God zelf? *Re'oe: ben! Israel is mijn eerstgeboren zoon onder de volken der aarde!* Hoe moet Jezus dat waarmaken: *Dit is mijn geliefde zoon! Hoort Hem!*

Hoe moet Ruben dit waarmaken?

Hoe moet hij dit waarmaken ten opzichte van zijn *vader*?

Wat is het om de *kroonprins* te zijn? Want daarmee kun je het begrip 'eerstgeborene' wel wat vergelijken. Het betekent in het boek Genesis – en die betekenis gaat de hele Tora en de hele Bijbel mee:

- je bent rechterhand van je vader in zijn bedrijf, de voorman die 't over de anderen voor 't zeggen heeft; een koninklijke taak
- je representeert die vader bij je broers en zussen
- je representeert ook andersom je broers en zussen bij je vader; een priesterlijke taak, pleitend, uitleggend, vragend
- en als eerstgeborene krijg je een dubbel portie aan tafel, en een dubbel deel uit de erfenis; waarmee je roeping wordt onderstreept – maar waarschijnlijk ook de jaloezie van anderen al gauw wordt opgeroepen;
- en je bent – als eerstgeborene in *Israel* - dé gezegende: geroepen om de nabijheid van de *hemelse Vader* door te geven; kanaal voor Gods zegen/nabijheid in de wereld, de weg waarlangs God de wereld redt; een profetische taak.

Al deze thema's betreffende het eerstelingschap worden uitgewerkt in het boek Genesis. Dat boek gaat niet zozeer over de *schepping* – zoals velen maar blijven denken – maar over de *geschiedenis* en de rol van de *eerstgeborene* in de geschiedenis van de *wording van Adam/de mensheid*. Dat is *het* thema van Genesis; en de hele Bijbel: de wording van Adam. En Ruben staat in de lijn van eerstelingen die met name worden genoemd. Een lijn van namen die door de hele Tenach heenloopt, direct wordt opgepakt door Matteüs in het NT; en uitloopt op de Messias.

De Messias is: de rechterhand van de hemelse Vader, de voorman; Hij representeert de Vader onder ons, koninklijk; én Hij representeert ons bij de

Vader, priesterlijk; Hij is Gods nabijheid onder ons, de weg waarlangs de wereld wordt gered, profetisch.

Als je zo *geboren* bent, de eerstgeborene bent, als Ruben, wat voor leven heb je dan? Dan heb je in feite geen keus. Vergelijk het met een Beatrix of een Willem-Alexander; bij hun geboorte ligt in principe al vast wat hun rol en taak zal worden, waartoe zij geroepen zijn. En de helft van hun leven worstelen ze met de vraag of ze dit lot, deze bestemming, willen en kunnen aanvaarden. Alleen door er *als het ware* tóch voor te kiezen, is het te leven. Zoals Israel zelf in de Joodse traditie vaak stelt: God heeft ons wel geroepen, maar het is onze eigen keuze geweest zijn Tora te aanvaarden; gekozen zijn en zelf kiezen gaan kennelijk hand in hand; alleen zo ben je echt *the chosen* (die prachtige titel van een boek van Chaim Potok). Want als je tegen heug en meug die eerstgeborene moet zijn, dat is geen leven. Overigens ook: als je je aan deze roeping onttrekt of ervoor vlucht zal heel de wereld daar zijn mening over hebben. Want je bent nu eenmaal niet zo maar iemand, je bent *the chosen*. Er wordt op je gelet. De fotografen verdringen zich rond het koningshuis. Israel staat meer dan wel volk ooit in de *spotlight*.

Tot zover even over de verhouding tussen de eerstgeborene en zijn vader; een thema dat frequent wordt aangeslagen in het boek Genesis.

Maar dan is er ook het thema: hoe moet de eerstgeborene de verwachtingen van zijn *moeder* waarmaken? In het leven van Ruben lijkt dat nog ingewikkelder te zijn dan zijn verhouding met zijn vader Jakob. Wat Lea denkt en doet... Daar heeft een psychotherapeut de handen vol aan.

Zij is, zoals helaas ook zovelen onder ons, zó getraumatiseerd dat zij niet weet wat onvoorwaardelijke liefde is. En ze kan, zoals elk mens, niet zónder liefde. Maar doordat die liefde er niet is, gaat ze die liefde proberen te verdienen. Als ze nu zús doet tegenover haar man, als ze nu zó doet tegenover haar echtgenoot, dan neemt hij haar tenminste in zijn armen; en ze koestert zich dan in dat surrogaat. Hoeveel vrouwen en mannen zijn zó in hun huwelijk niet dood-alleen en koesteren zich in dit surrogaat dat ze vaak ten koste van veel zeuren en vragen proberen te verwerven. Hoeveel kinderen roepen in onze tijd op die manier niet om de aandacht, de liefde van hun ouders, omdat de echte liefde ontbreekt? De psychotherapeuten houden nog wel even werk.

Lea denkt de liefde van haar man nu toch wel definitief te hebben gewonnen, omdat zij de *kroonprins* baart!

'Ach lieve Lea (of hoe alle Lea's in deze wereld ook mogen heten), echte liefde wordt niet verdiend. En een kind repareert je huwelijk niet. Liefde hoort er gewoon te *zijn*; en uit *díe* líefde kan een kind verwekt worden; niet andersom. Wil je daar alsjeblieft over nadenken vóórdát je weer krampachtig tegen je man aankruipt?'

Ruben gaat deze verwachting van Lea niet waarmaken. Dat kan hij niet.

'Zie, een zoon!' Maar Lea ziet geen zoon, zij ziet Ruben niet als de mens die hij zou kunnen zijn, zij idealiseert hem, zij maakt haar eigen beeld van hem, zij verwacht hem met haar eigen verlangen.

Ondertussen kunnen we het goed begrijpen. Hoeveel mensen zien we in de loop der tijden en in onze eigen tijd niet van wie geldt: *nobody knows the trouble I have seen*. En ze zoeken bakens van hoop. Dat kan de partner zijn die ze huwen, of één van hun kinderen, of een groot politiek leider in de maatschappij. Maar als je niet uitkijkt maak je van jouw held alleen maar een belichaming van je eigen behoeften. Je ziet hem of haar niet als zichzelf, in zijn of haar eigen

authenticiteit. En het wordt nog erger als die held van jou zich die liefde aan laat leunen, zich ook nog gaat gedragen naar dat plaatje, dat model dat jij van hem of haar maakt. Dat wordt een wurgende kluwen voor beiden waarin geen van beiden tot wasdom komt. Hoe zit dat bij onszelf?

En er zijn genoeg signalen dat deze wurgende kluwen zich ook afspeelt in onze wereldgeschiedenis tussen het volk Israel en de volkeren er omheen. Wat hebben wij ook als Kerk niet een massief plaatje gemaakt van hoe Israel, dat eerstgeboren volk, zich dient te gedragen en wat het moet geloven; het moet beantwoorden aan ónze verwachtingen, ónze claims, ónze hoop. In plaats van naar Israel te luisteren zoals het zichzelf verstaat; en dat zelfverstaan serieus te nemen ook als het ons niet bevalt! In deze wurgende kluwen kan Israel nooit zichzelf zijn. In deze wurggreep kan Israel in de ogen van de wereld alleen maar falen. Joden moeten zich engelachtig gedragen of ze deugen niet; daar zit niets tussen in.

Het is niet meer dan een Godswonder als je je uit die rol vrij kunt maken, dat je dan toch je *zelf* kunt vinden en durft te zijn.

Ik begrijp werkelijk niet hoe Joden het volhouden in deze wereld bij alle trauma's die hen zijn aangedaan. Daar ga je toch dood aan?

Ruben. Zijn moeder maakt een plaatje van hem. Ze claimt hem. Hij wordt *gevangen* door de verwachtingen van zijn moeder; hij gaat kijken zoals zij; hij neemt haar perspectief op de wereld over; hij komt niet los van haar, creëert niet zijn eigen perspectief. Hij vindt op een dag liefdesappels in het veld; zeg maar afrodisiaca, scharlakenrode vruchten die de seksuele begeerte moeten opwekken. En hij plukt ze gelijk voor: z'n moeder! Dan kan zij Jakob tenminste verleiden en drogeren; dan krijgt ze de liefde die ze zoekt. Zozeer valt Ruben samen met de traumatische verlangens van zijn moeder.

Rachel troggelt Lea die drugs vervolgens weer af; in ruil voor één nachtje slapen met Jakob. Dus als Jakob thuiskomt stapt Lea op hem af met de woorden: ik heb je voor vannacht gehoord...

Hoe diep kun je zinken? Hoe wanhopig kun je zijn? Wat heeft dat nog met liefde te maken? Wat roept dit op in Ruben, die dat allemaal meemaakt? Wat moet hij Rachel gaan haten, Jakob haten – maar, oh nee, dat kan niet want op hem is zijn moeder juist verliefd – het vertroebelt Rubens blik, het verwacht zijn ziel; haat en liefde gooien zijn leven overhoop. Als hij later groot is, dan zal hij, dan *zál* hij... Ja, wat *zál* hij? Wat *kán* hij?

In Genesis 35 is hij groot. En *wát* kan hij? Wat doet hij? De kroonprins, de jonge heer, pakt Bilha, de slavin van Rachel, de bijvrouw van zijn vader. Hij doet het met haar in zijn vaders bed. *Dát* is zijn ultieme statement tegenover Rachel en zijn vader Jakob.; dat is de vrucht die Lea met haar verwachtingen baart. Drift, drugs en seks. Maar geen liefde.

Ik weet niet wat u of jij allemaal meezeult uit het verleden, uit je jeugd. Het is soms verschrikkelijk wat mensen mee hebben gemaakt. Er is zoveel kwetsuur; er is zoveel heling nodig.

Maar *wát* je ook meemaakte kan geen excuus worden voor het uit de weg gaan van je eigen verantwoordelijkheid. Volwassen worden wil *óók* zeggen: zoeken naar je eigen authentieke zelf waarmee God je schiep. Dat kan ook betekenen: ons ontworstelen aan de verwachtingen van vaders, ons ontworstelen aan de schoot van een moeder, ons ontworstelen aan het trauma van een liefdeloze jeugd, ons ontworstelen aan sporen van bitterheid en geweld. En roeien met de riemen die je hebt!

Wát Ruben ook heeft meegemaakt: er is een Woord over zijn leven uitgeroepen; hij is besneden en daarmee ingelijfd in een verbond van onvoorwaardelijke liefde van Gods kant. En dat woord, en deze liefde roepen hem op te gaan staan; in eigen kracht, in Gods kracht. En in zijn leven niet dezelfde fouten te maken als zijn ouders. Werkelijk eerstgeborene te zijn; koninklijk, priesterlijk en profetisch.

Wat heeft Ruben in wezen gedaan in het bed met Bilha, behalve laten zien dat hij niet weet wat liefde is?

Hij heeft de shechina geschonden, hij heeft liefde en trouw verkracht. In de joodse wereld wordt het teken van Gods verbond, de besnijdenis, nu juist zichtbaar in de intimiteit van man en vrouw. God spant – naar joodse gedachte – zijn tent beschermend over twee mensen die elkaar werkelijk liefhebben, de ander de ander laten zijn, als in het paradijs. Een leven samen van Gods verbondstrouw en zijn levenschenkende creativiteit; zichtbaar in die besnijdenis. Wat heb je aan een eersteling, een Messias, die niet zo intiem met God leeft? Jakob kon er op zijn sterfbed nog niet over uit, wat Ruben gedaan heeft. In zijn zegening zegt hij – maar is dat een zegen?–: Je zult de voornaamste, de eerstgeborene niet zijn. Rubens eerstelingschap gaat naar Jakobs eersteling met Rachel: Jozef; inclusief de dubbele zegen die bij 't eerstgeboorterecht hoort, want Manasse en Efraïm, Jozefs zonen, krijgen elk een erfdeel in Israel. Rubens koningschap gaat naar de stam Juda. Rubens priesterschap gaat tenslotte naar de stam Levi.

Is dat het einde van de stam Ruben?

Het lijkt erop dat Mozes meer doorziet dan Jakob wat het eerstelingschap betekent. Hoe de verwachtingen en de claims zo'n leven kunnen ontregelen; hoe bovenmenselijk de krachtsinspanning is om te worden wie je bent. Mozes is niet van Genesis – dat prenatale stadium van het volk Israel –, hij is van Exodus en Leviticus en weet inmiddels wat het betekent te leven met een God die tegen de Faraó's van deze wereld zegt: 'Dit zegt JHWH: Israel is mijn zoon, mijn eerstgeboren zoon. Laat mijn zoon los opdat hij Mij diene' (Ex. 4:22). Maar denk maar niet dat de faraonen gehoorgeven; integendeel; ze voeren de druk telkens weer op.

Re'oe ben! De wording van de mensheid is verbonden met de wording van de eerstgeborene. Mozes weet dat. En zo horen we Mozes in onze Sidra uitroepen: Ruben, de eerstgeboren zoon, leve; en sterve niet! Al is zijn aantal gering geworden.

Onze scriba Arjan Plaisir kan zich zorgen maken over de PKN en haar afnemende ledental. Maar hoe geminimaliseerd is het eerstgeboren volk Israel vaak niet door grof geweld van de kant van broeder- en zustervolken die het volk Israel in zijn betekenis niet kunnen of willen verstaan? Maar zonder hen geen toekomst voor de mensheid zegt de Tenach. Al is de Bijbel eerlijk over hun falen.

God geeft 't gelukkig maar zó niet op, al maken wij onze verantwoordelijkheden niet waar. Hij legt zich er ook niet bij neer dat mensen in deze wereld groot worden zonder onvoorwaardelijke liefde. Er zijn er teveel die terecht kunnen zeggen: *Nobody knows the trouble I have seen.*

Er is een 'House of the Rising Sun' dat wél zijn naam waarmaakt. Zie, een Zoon; een zoon van gerechtigheid; dé eerstgeborene; dé koning; dé priester; dé profet. De lijnen van het eerstelingschap, koningschap en priesterschap – verbroken bij Ruben – komen in Hem weer samen: eerstgeborene in een hele lijn van eerstgeborenen; opgenomen door Jozef in het huis van David (de koninklijke

Juda-lijn); geboren uit Maria/Mirjam (de priesterlijke Levi-lijn); Zoon, Woord van
vuur, Tora, van de rechterhand van de hemelse Vader.

In Hem zien we hoe ons leven is bedoeld. In Hem zien we hoe een leven eruit
ziet dat helemaal blijft bij Gods Woord; dat Gods Woord *is*.

Laten we van Hem geen plaatje maken, geen belichaming van onze behoeften.

Wij maken ook onze beelden van Jezus! Laten we Hem horen in zijn zelfverstaan.

En laten we bidden dat Hij de wurgende klwens in onze wereld ontwart, tot heil
van het volk Israel en alle volkeren.

En als wij dan een beetje proberen op Hem te lijken zodat wij een baken van
hoop zijn voor anderen..... Dat God denkt, als Hij jou ziet: Ru-ben, Ru-bath; zie,
een zoon, een dochter van Mij!